

<https://doi.org/10.37919/2221-8807-2025-8-35>

УДК 81'373.23:81'42 Донцов

<https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

<https://orcid.org/0000-0003-3922-4610>

Т.А. КОСМЕДА
м. Вінниця, Україна
О.Р. МИКИТЮК
м. Львів, Україна

ТЕРМІН ДИСКУРСИВНО-ТЕКСТОВИЙ ПРОСТІР У МЕТАМОВІ ПОЛІТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ Й ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЇ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

У статті обґрунтовано необхідність актуалізації в метамові політичної лінгвістики й політичної лінгвоперсоналогії терміна «дискурсивно-текстовий простір». Запропоновано його дефініцію та схарактеризовано особливості використання під час інтерпретації антропонімів, що входять у дискурсивно-текстовий простір творів лінгвоперсони Д. Донцова. Зазначене проілюстровано аспектуально під час аналізу інтерпретації семантико-прагматичного смислового наповнення антропонімів, що вживаються в окресленому просторі в різних функціях.

Ключові слова: антропонім, дискурсивно-текстовий простір лінгвоперсони Д. Донцова, метамова, політична лінгвістика, політична лінгвоперсоналогія, термін.

Формулювання проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Система методологічних принципів сучасного мовознавства ґрунтується передусім на *антропоцентризмі* та *експансіонізмі*, що безпосередньо поєднані з *тексто-* й *дискурсцентризмом*. Виокремлення нових наукових учень, якими повниться сучасна лінгвістика, вимагає оновлення терміносистеми мовознавства, зокрема й введення нових термінів, що уточнюють лінгвістичні поняття і формують дослідницький метамовний апарат цих нових учень. Опрацювання публіцистичних текстів передбачає наявність містких універсальних термінів, що не лише б інформували про суть досліджуваної проблеми, але й ставали набутком актуальних мовознавчих напрямів, зокрема *дискурсивної, комунікативної, корпусної лінгвістики, лінгвістичної семантики, лінгвоперсоналогії, політичної лінгвістики,*

© Т.А. КОСМЕДА, О.Р. МИКИТЮК, 2025

прагмалінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, теолінгвістики тощо) та інших суміжних дисциплін (*історії, літературознавства, логіки, філософії*). Потреба в розбудові національних термінів, глобалізація української науки стали поштовхом для виникнення багатокомпонентних терміноодиниць, що містять уточнювальні складники і є місткими за семантичним наповненням, характеризують нові дослідницькі підходи й методики. До таких термінів належнємо й терміноодиницю *дискурсивно-текстовий простір*, що характеризує насамперед метамову *політичної лінгвістики* й *політичної лінгвоперсоналогії*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано порушення певної проблеми і на які спирається автор. Багатоаспектні підходи до дослідження мовних явищ у фокусі політичної лінгвістики й лінгвоперсоналогії є предметом постійних зацікавлень мовознавців. На сьогодні детально проаналізовано політичний дискурс, визначено його типи, поняття, категорії та жанри тощо (Кондратенко, 2007; Кондратенко, Стрій & Билінська, 2019). Водночас докладно схарактеризовано й різні типи політичного дискурсу: (а) агітаційний (Билінська, 2017; Шило 2018); (б) газетний (Загнітко, 2007); (в) демократичний (Серажим, 2002: 229–240); (г) тоталітарний (Серажим, 2002: 229–240); (ґ) патогенний (Ковалевська, 2021); (д) президентський (Завальська, 2023) тощо. Попри рецепцію політичного дискурсу, вагомим є теоретичні напрацювання з основ дискурсології (Загнітко, 2008; Краснобаєва-Чорна, 2015), а сучасна ситуація в Україні спричинила необхідність вивчення дискурсу війни (Космеда, 2024; Сюта, 2023; Яворська 2024).

Цінними для розуміння терміна *дискурсивно-текстовий простір* є дослідження, у яких увагу зосереджено на ключових параметрах опису тексту, що проєктуються на різні його види (Ільченко, 2019; Космеда, 2003; Космеда, 2012; Космеда, 2014; Мойсієнко, 1997 та ін.), які вивчаються у фокусі української лінгвософії (Єрмоленко, Бирик, 2023). До текстових дослідницьких ознак насамперед належить квантитативна параметризація (Бук, 2013); інтертекстуальний вимір (Ільченко, 2019; Сюта, 2017), вивчення ідіолекту й узусу (Козирева, Мовчун & та ін., 2023), що базуються на методиці лінгвістичного аналізу тексту (Ковалик, Мацько & Плющ 1984; Космеда, 2017; Кочан, 2008). У висліді саме текст вважають феноменом креативності мовної особистості, наслідком її сприйняття світу. Останнім часом активізувалися й дослідження, що базуються на методиці дискурсивного аналізу, який проєктується на екзистенційне структурно-семіотичне вивчення текстів та реакції на них, насамперед виявляються імпліцитні значення тексту, контекстуальні прийоми їх творення з урахуванням вірогідних інтерпретацій (див.: Безугла, 2012; Лашко, 2015; Шугаєв, 2019). Водночас учені наголошують на єдності дискурсу й тексту, зокрема український політичний дискурс у фокусі текстуалізації реальності проаналізувала Н. Кондратенко (Кондратенко, 2007); зразки вивчення тексту й дискурсу пропонує В. Осипенко (Осипенко, 2023), дискурсивно-текстовий простір війни описує Т. Космеда (Космеда, 2024).

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. Аналіз дослідницької лабораторії, базованої на систематизації творчого доробку Д. Донцова (ВТ; Дух; МО; ХМ), який становлять

політичні публіцистичні тексти, мотивує необхідність актуалізації терміна *дискурсивно-текстовий простір*, що обґрунтовано методологічними засадами політичної лінгвістики й політичної лінгвоперсонології та авторською дослідницькою методикою, яка спроектована власне на вивчення дискурсивного й текстового простору Д. Донцова в єдності, що ілюструємо аспектуально на прикладі дискурсивно-текстової інтерпретації особливостей екзистенційного семантико-прагматичного смислового наповнення антропонімів, що функціонують в окресленому мовному просторі політика Д. Донцова.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність актуалізації терміна *дискурсивно-текстовий простір* для опису особливостей функціонування антропонімів у творах Д. Донцова. Поставлена мета передбачає **розв'язання таких завдань**: (1) простежити співвідношення понять «текст» – «дискурс» – «дискурсивно-текстовий простір»; (2) виокремити підходи до вивчення дискурсу й тексту, зокрема політичного; (3) проаналізувати доречність уживання терміна *дискурсивно-текстовий простір* під час дескрипції (а) сильної і слабкої текстових позицій виокремлених антропонімів, що функціонують у творах Д. Донцова, а також (б) антропонімів зі статусом символічних, (в) змодельованих образних засобів на основі актуалізації зазначених антропонімів, (г) своєрідності вияву феномена інтертекстуальності за допомогою актуалізованих антропонімів. **Матеріал дослідження** – антропонімікон творів Д. Донцова, що містить понад 300 контекстуальних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Унормування та впорядкування термінів політичної лінгвістики й політичної лінгвоперсонології потребує введення поняття *дискурсивно-текстовий простір*, що є базовим для метамови зазначених учень і має перспективу вживання в українському науковому просторі. Указаний термін, зрозуміло, мотивований двома визначальними поняттями – *дискурс* і *текст*, що мають численні дефініції та розмаїту практику вживання в українському мовознавстві. Зазначене потребує відповідного пояснення.

Дискурс розуміємо як соціолінгвальний феномен, що (а) передбачає врахування соціокультурних, політичних, прагматично-ситуативних, психологічних чинників, які впливають на моделювання тексту; (б) містить «видиму» (текстову) та «невидиму» (знання про світ) структури (Серажим, 2002: 13); (в) обґрунтовує особливості взаємозв'язку у фокусі *автор – реципієнт*; (г) вимагає знання постулатів екзистенційної прагматики; (г) належить до інтерактивних явищ. Оскільки дискурс розглядаємо як діяльність (дієвість), що має численні форми вияву, то найпростіша *формула дискурсу така: текст + події + люди*, тобто дискурс презентує (а) своєрідність взаємодії особистостей у соціумі та (б) сукупність їхніх когнітивних дій. Тому й важливо з'ясовувати смислове функційно-прагматичне навантаження антропонімів саме в дискурсивно-текстовому просторі.

На сьогодні розуміння дискурсу базоване на низці підходів, до яких уналежноємо такі: (1) *комунікативний* (усно-розмовна форма: діалог, бесіда); (2) *структурно-синтаксичний* (дискурс і текст ототожнюють, вивчаючи частини тексту на основі складного синтаксичного цілого, надфразової єдності);

(3) *структурно-стилістичний* (розмовний, публіцистичний та інші типи дискурсу у співвідношенні зі стильовими різновидами); (4) *прагматичний* (дискурс розглядають як текст, що відтворює ситуацію спілкування); (5) *функційний* (відбувається дескрипція мовних засобів із урахуванням соціальних, психологічних та культурних обставин спілкування); (6) *формалістичний* (дослідження послідовності речень, що творять ланцюжки фраз); (7) *вербальний* (ословеснене відтворення подій) (див. про це: Селіванова, 2011: 121–122). Як бачимо, прагматичний, функційний і вербальний підходи передбачають одночасне врахування текстових і дискурсивних позицій. Наголосимо до того ж, що в сучасній українській психолінгвістиці поширено термін *дискурсивний переворот*, який характеризує мовний процес, базований на підході, що презентує траєкторію руху від вивчення окремого слова, словосполучення, речення до цілісного тексту, що є вислідом гармонії внутрішнього світу особистості й культурно-історичного тла епохи (див.: Засекіна & Засекін, 2008: 15).

У політичній лінгвоперсоналогії *дискурс* передбачає (а) характеристику намірів та ситуації спілкування; (б) віднайдення аксіологічно-когнітивних складників будови тексту; (в) демонстрацію екзистенційності тексту, зважаючи на конкретну політичну ситуацію (дискурс), (г) обмін інформацією; (д) урахування системи комунікативних стратегій, що віднаходять свої втілення в практиці спілкування з окресленням попереднього досвіду (дискурсу); (е) з'ясування певного часового зрізу, що відтворює дискурсивний розвиток подій.

Аспекти політичного дискурсу з позиції екзистенційної прагматики окреслені в праці О. Волкова, який пояснює вплив політики, що відображено в тексті / дискурсі та вважає, що політичний дискурс необхідно розглядати як дискурс спонування, «оскільки він у своєму підґрунті має практичні стимули; відповідно слід його протиставляти аполітичному дискурсу» (Волков, 2010: 18). Основна мета політичного дискурсу – вплив на суспільну думку, що «реалізується чотирма шляхами: *авторитетом, аргументацією* та її негативним різновидом – *маніпуляцією*, а також *силою*» (Серажим, 2002: 219). Важливий теоретичний постулат щодо дослідження дискурсу сформулював, як відомо, В. ван Дейк, який вважає, що розуміння політичної ситуації та ідеології сприяє інтерпретації відповідних національно-ментальних цінностей (див.: Dijk, 1998).

Оскільки дискурс – це текст, занурений у ситуацію, то очевидною є відмінність тексту, що є лише відтворенням дійсності, та дискурсу, який «пов'язаний з виробництвом внутрішньої (інтерпретаційної, аналітичної) інформації» (Серажим, 2002: 328–329). Низка різноманітних текстів може відтворювати тотожний дискурс, але й кожен текст може містити «елементи ідеологічного, соціально-політичного, національно-культурного, морально-етичного та інших дискурсів» (Супрун, 2015: 33). Методика вивчення текстів дуже різноманітна: їх досліджують в аспекті лінгвософії, риторики, поетики, стилістики, літературознавства, культурології, філософії, соціології та інших наук, а також у фокусі відображення інтертекстуальних елементів, моделювання образних засобів, проте текст не є інтерактивним, він не передбачає «входження» в ситуацію спілкування. У мовознавстві актуальним є розуміння тексту як «кванту дискурсу» (термін А. Загнітка) (див.: Загнітко, 2017: 80). О. Селіванова визна-

чає *дискурс* як (1) зв'язний текст, базований на онтологічному, соціокультурному, психологічному аспектах; (2) замкнену цілісну комунікативну ситуацію; (3) стиль мовного спілкування; (4) мовну поведінку в певній соціосфері (див.: Селіванова, 2011: 120–121).

Отже, текст і дискурс є невіддільними для осмислення мовомислення кожної лінгвоперсони, насамперед політичної, тому, як видається, для дескрипції мовленнєвої діяльності необхідно використовувати термін *дискурсивно-текстовий простір*, оскільки він передбачає можливість аналізу і текстових, і дискурсивних позицій почергово. Цей підхід вважаємо доцільним, оскільки кожна текстова категорія передбачає розуміння дискурсу, тобто ситуації вживання певної мовної одиниці з урахуванням певного виду контексту.

Дискурсивна практика Д. Донцова пов'язана з його політичною активністю, оскільки він належить до політичної еліти свого часу, послуговується політичними стратегіями в комунікативній діяльності, ухвалює політичні рішення, формує політичну ідеологію, обстоює власні політичні судження. А це означає, що він передусім політик, тому для вивчення цієї лінгвоперсони насамперед важливо розуміти ситуацію, що сприяла формуванню її мовомислення, зумовленого політичними, національними, ментальними, релігійними поглядами, що лежать в основі його *публіцистичного політичного дискурсу*. Дискурс є основою тексту, що пропущений крізь призму авторського мовомислення, його розуміння культурно-політичної ситуації та часопростору. Отже, єдність тексту й ситуації є основою характеристики особливостей політичної мовної особистості, що й презентує її дискурсивно-текстовий простір.

Термін *дискурсивно-текстовий простір* передбачає розуміння лінгвософії політичної мовної особистості, оскільки політичний дискурс – це реалізація «політичної комунікації, інституційний тип спілкування, метою якого є отримання переваги в боротьбі за владу за допомогою вербальних і невербальних засобів» (Билінська, 2017: 5). А ознаками політичного тексту, як видається, є те, що він (1) віддзеркалює політичну дійсність відповідно до політичного мовомислення автора; його можна декодувати лише зважаючи на політичний дискурс певної епохи й простору; (2) передбачає осмислення буття політика у фокусі політичної ситуації, тому важливо інтерпретувати насамперед текстовий антропонім, що містить політичні антропоніми (політантропоніми); (3) має потужну аргументованість, що базується на текстових стратегіях і тактиках, фокусує увагу на політичних думках, ідеях, ідеології; (4) інтелектуально-емоційно впливає на реципієнта, що виявляється у творенні політичних метафор, політичних антитез, політичних перифраз та інших образних мовних засобів; (5) слугує для переконування політичних опонентів, тобто цей тип тексту є пропагандистським за своїм характером і виявляється в оцінних судженнях, використанні й глумаченні політичних понять та ідеологем; (6) актуалізує систему ідіостильових рис у межах публіцистично-політичного жанру. Найважливіше завдання політичного тексту / дискурсу – змінити політичне мислення реципієнтів, відповідно виховувати їх, ідеологічно вмотивувати необхідність боротьби для реалізації політичної ідеї. Досліджуючи політичні тексти Д. Донцова, історики й політологи зауважували, що вони виховали воїнів УПА

та борців за самостійну Україну. Отже, політичний текст – це текст / дискурс, призначений для впливу на політичну ситуацію за допомогою пропаганди політичних ідей, а також емоційного впливу на громадян.

Потребу актуалізації терміна *дискурсивно-текстовий простір* пропонуємо продемонструвати під час аналізу (а) сильної та слабкої текстових позицій політичних антропонімів; (б) презентації антропонімів-символів, (в) особливостей творення перифраз, що номінують реальні та нереальні постаті, актуалізовані в межах творів політика Д. Донцова; (г) своєрідності вияву феномену інтертекстуальності.

А. У *сильній текстовій позиції* (заголовки, підзаголовки, епіграфи тощо) презентовано політантропоніми – імена й прізвища українських і зарубіжних агентів. У дискурсивній практиці Д. Донцова моделюється система смислів, омовлених крізь фокус його мовної свідомості. Вони вербалізують розуміння політичної ситуації зі зверненням до чинника *дійсності*: йдеться про постійний огляд минулого для того, щоб змінити майбутнє, трансформувати українську дійсність у русло творення самостійної України. І. Франко слугує для вербалізації думок політика про силу шляху української національної боротьби, хоча первісно Д. Донцов уявно полемізує з письменником, а згодом часто використовує цитати з його текстів. Актуалізація антропонімів *полковник Єрмоленко* (Дух: 140), *І. Мазепа* (ВТ, т. 2: 79), *С. Петлюра* (ВТ, т. 3: 164), *Святослав* (ВТ, т. 9: 242); *Б. Хмельницький* (Дух: 34) імпліцитно вербалізує хронологію подій від X ст. і до кін. XIX – поч. XX ст., тобто знову очевидно є єдність дискурсу й тексту (сильна позиція). Простежуємо моделювання системи відповідних смислів, що відображають дійсність у всіх її виявах.

У дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова найбільш сутнісні смисли вербалізують антропоніми, що презентують *уявні постаті*, напр., *Невсих Невтихович* (ВТ, т. 9: 283). Цей політантропонім ужито в сильній текстовій позиції для омовлення заповіту політика. *Невсих Невтихович*, хоч і переляканий жорстокістю життя, мріє про ідилію, нереальність. Назву статті спроектовано на образ, що презентований у тексті роману В. Винниченка «Сонячна машина», де йдеться про уявні ідеї щодо узагальненого блага, яке реалізується тоді, коли «*Москва перестала би бути Московією, комуністи – комуністами, хижаки стали б овечками*» (ВТ, т. 9: 288). Цей вигаданий антропонім символізує втечу від реальності в затишне місце, де можна жити без політики й боротьби. Отже, на прикладі реальних чи вигаданих антропонімів Д. Донцов моделює політичні образи, що відтворені в його дискурсивно-текстовому просторі.

Щодо *слабкої текстової позиції* вживання політантропонімів, то список цитованих авторів свідчить про широку обізнаність, ерудицію Д. Донцова, який володів кількома мовами, був знайомий із різними за часом видання та жанровими різновидами творами українських і зарубіжних письменників і політиків, тому серед актуалізованих політантропонімів є прізвища постатей античної епохи, філософів різних часів і народів, українських діячів часового виміру, що сягає X століття і тягнеться до середини століття XX. Ці антропоніми й набувають особливих політичних смислів. Напр., *Іларіон*, *Гراب'янка*, *Сакович*, *Шевченко* (Дух: 135) – це прототипи реальних постатей, що в мовомисленні

Д. Донцова формують ідею потреби мати свою владу. В іншому випадку – потребу влади, про яку мріють українці, вербалізовано через ідею жадоби влади. Імена російських царів, як-от: *Петро й Катерина, Микола I* (Дух: 133), *Іван Грозний* (Дух: 149) – слугують для моделювання смислу ‘спритність’, оскільки всі ці постаті, зокрема *Іван Грозний*, виявляли енергію «*неабиякого державницького сприту*» (Дух: 149).

Дискурсивно-текстовий простір Д. Донцова спрямований на відображення потреби моральних заповітів, аксіом життя, кодексів поведінки для нації, що презентовано антропонімами-бібліїзмами, зокрема такими як *Мойсей* і *Соломон*, та антропонімами української лінгвокультури – *М. Шашкевич* і *Т. Шевченко*. Д. Донцов актуалізує прізвища та імена тих реальних постатей, які впливають на хід політичних подій, порівн.: «*Їхні накази, які тримали спільноту вкупі, як організоване ціле, були Мойсееві Заповіді, закони Соломона, Заповіді Євангелія, “Руська Правда”, “Заповіт” Шевченків та ин.*» (ВТ, т. 9: 95). Отже, публіцистичний політичний дискурс Д. Донцова, досліджений крізь призму функціонування антропонімів, вжитих у слабкій текстовій позиції, презентує численні ідеї, які моделюють морально-ментальні заповіді політика, що стосуються виховання української нації.

Б. Антропоніми дискурсивно-текстового простору Д. Донцова набувають *символьного значення*, коли актуалізуються в певному контекстуальному оточенні, що пов’язано з політичною позицією Д. Донцова, оскільки кожен антропонім пропущено крізь призму його політичного бачення, світогляду загалом. На основі цього й дешифрується відповідна прагматична інформація. Зокрема, прецедентне ім’я *І. Франко* як символ української національної лінгвокультури у свідомості українців насамперед асоціюється з образом Каменяра. У дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова антропонім *І. Франко* набуває додаткових характеристик, стає виразником абстрагованого політичного поняття, *символом*. Для Донцова-політика важливість антропоніма *І. Франко* полягає в показі дієвої політичної позиції Каменяра, що пов’язана з належністю до першої політичної Русько-української радикальної партії, яка повинна була інтелектуально формувати політичну свідомість галичан. Д. Донцов розуміє «*розгонову силу*» Франкових ідей, оскільки «*він знав, що лише той, у кого ще “не погасло чуття”, кого “бій ще манить”, а “надія ще лік”, тільки той – цілий чоловік*» (ВТ, т. 9: 202). Позиція *І. Франка* мотивована тим, що існує потреба в боротьбі та є надія на прозріння українського народу. Д. Донцов вербалізує стратегійну потребу творення української нації борців на противагу нації-жертви. Отже, Д. Донцов пропонує зміну політичної оптики на користь сильної України, зокрема й через омовлення образу політика Івана Франка.

Антропоніми (*Іван – Івани*) презентують негативний типаж політичних образів. Ім’я *Іван*, що асоціюється з *Іваном Грозним*, уособлює «*тиранський державний устрій Іванів московських під формою диктатури пролетаріату*» (Дух: 30). Антропонім *Івани* моделює не лише значення ‘велика кількість людей’, але й типаж москаля, що зафіксований у мовній свідомості українців, зокрема й Д. Донцова: типаж москалів як жорстоких людей, які прагнуть усе руйнувати, нищити, а людей убивати, принижувати. Припускаємо, що в

дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова політантропонім *Івани* міг бути вжитий як алюзія на образ Іванів, що вербалізовані в текстах Т. Шевченка. Д. Донцов пояснює це так: «Згода і єдність може існувати лише з тими братами Іванами з “Великого Льоху”, які будуть “катів катувати”. Ніколи з тими, що хочуть “катам помагати”» (ВТ, т. 10: 284). Різне прагматичне розуміння антропоніма *Івани* (ужите саме у формі множини) дає змогу змоделювати низку прецедентних ситуацій, що вимагають смислового уточнення на основі знання архівознавчого матеріалу або епістолярної спадщини Д. Донцова, тобто всього його дискурсивно-текстового простору.

Політантропоніми, що вживаються у формі множини, часто утворені від прізвищ прихильників соціалізму та комунізму. Зокрема, апелювативізовані форми *лаврови*, *чернишевські* презентують типаж ‘ідеологи соціалізму’. Це «ментальне затруєння», оскільки названі постаті були «ідолами інтелігенції соціалістичної» (МО: 51), для якої було характерне поклоніння перед чужинством.

В. Дискурсивно-текстовий простір розглядаємо у фокусі актуалізації низки політичних перифраз (див. про це: Микитюк, 2024), що завжди мають виражену оцінність. Перифрази з позитивним забарвленням презентують прихильність Д. Донцова до певної постаті, а з негативним, зрозуміло, – омовлюють неприязнь, зневагу, ворожість: зазвичай це постаті російської лінгвокультури та М. Драгоманов. *перифраз із позитивною оцінкою* – це *Козак із мільона свинопасів*» (Т. Шевченко) (ВТ, т. 8: 276); *Поет твердої душі*» (В. Стефанік) (ВТ, т. 8: 209); *«лицар без страху і догани»* (Данило Романович) (Дух: 96); *«будителі останнього часу»* (Г. Сковорода, Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко) (ВТ, т. 9: 131). Численні вади українських письменників відтворюють перифрази з виразними маркувальними ознаками. Напр., антропонім *П. Тичина* через відсутність у його душі віри до волі омовлено як «людина з “розтерзаним” серцем» (ВТ, т. 8: 93) чи «найбільший апологет безволля» (ВТ, т. 7: 112). Інколи перифрази Д. Донцова презентують його емоції, порівн.: «людина з поламаними кістками» (про В. Сосюру); «людина із зламаною волею» (про Є. Плужника), «мов приблудна сука під чужим вікном <...>, раб, що цілує пантофлю папи, або лягає, мов пес, до ніг чужого ідеалу» (про Д. Фальківського) (ВТ, т. 8: 93). Як бачимо, перифрази моделюються з актуалізацією численних порівнянь.

Змістове наповнення деяких антропонімів дає змогу Д. Донцову актуалізувати в перифразах *іронійну* чи *зневажливу тональність*, що простежуємо навіть у сильних текстових позиціях заголовків, напр., назви статей *Добродій” України*» (Сталін) (ВТ, т. 4: 179), *«Неофіт євразійства»* (Р. Дмовський – прихильник фашизму та добросусідських відносин Польщі з Росією) (ВТ, т. 3: 305). Виразність перифрази часто підсилена промовистим означенням, напр., *Кривавий прем’єр* (Микола Пашич)» (ВТ, т. 5: 225) (ідеться про сербського політика). Креативність Д. Донцова виявляємо й у моделюванні перифраз на означення *М. Драгоманова*. Коли йдеться про його космополітизм і лібералізм, використано перифразу *довбуш «федерацій»* (ВТ, т. 4: 112) та *Червоний держиморда* (ВТ, т. 4: 301). Розуміння перифрази, що є текстовою категорією, можливе лише в межах дискурсу політика, тобто знову маємо потребу в актуалізації поняття «дискурсивно-текстовий простір».

Г. *Інтертекстуальність як систему діалогічних зв'язків*, «за яких один текст уміщує конкретні й явні посилання на попередні тексти» (Ільченко, 2019: 111), переважно презентують (а) чисті цитати, (б) цитати в цитаті та (в) алюзії як натяк на певного автора чи його текст. Напр., цитування Біблії в дискурсі Д. Донцова пов'язано з актуалізацією його діалогічності з *Т. Шевченком*, що сприяє моделюванню смислів про вибір шляху буття нації. Саме крізь призму мовомислення Т. Шевченка політик аналізує концепцію Бога-Отця, який не лише «*милосердний і довготерпеливий, але й караючий*» (ВТ, т. 9: 110). Воїни Христові – це воїни, які перемагають сатану та духовними мечами побороють зло: «*не “за хрести ховаються від сатани” (Т. Шевченко), лише борються з ним під знаком Розп'ятого*» (ХМ: 265). *Т. Шевченко* є найточнішим ідентифікатором часу та подій, а ефект впливу на реципієнта підкріплюють цитати з творів Кобзаря, що слугують чинником підтвердження його сакральних думок.

Діалогічність як вияв інтертекстуальності актуалізовано крізь призму переконань Д. Донцова й І. Франка. У дискурсивно-текстовому просторі Д. Донцова відображено позицію І. Франка, який неодноразово критикує свого вчителя М. Драгоманова за «*антисоціяльність” його суспільницької концепції*» (Дух: 130). Д. Донцов не лише характеризує погляди І. Франка, наводячи цитати з його текстів, але й демонструє ідентичне бачення ситуації (дискурс). Сислове наповнення антропоніма *І. Франко* Д. Донцов здійснює через вербалізацію протесту проти більшості, показу ненависти до тих, хто заступав шлях до бачення майбутнього. Д. Донцов дає розуміння того спільного, що виявляється у його світоглядних позиціях, з мовомисленням І. Франка, оскільки «*збірнота сучасників*» (ВТ, т. 2: 321) «*колодою гнилою*» перекривала зміни в суспільстві, тобто за допомогою актуалізації антропоніма *І. Франко* омовлено смисл 'потреба активної політичної боротьби'.

Застосування прийому інтертекстуальності в розглядуваному політичному дискурсивно-текстовому просторі сприяє моделюванню подвійної характеристики, оскільки спочатку Д. Донцов омовлює свою позицію, а далі подає ту саму думку «чужими» словами, текстами чи алюзіями. Можемо констатувати, що характеризувальна й фотографувальна функції є базовими в мовомисленні Д. Донцова. Розуміння чинника інтертекстуальності вможливило інтерпретацію саме дискурсивно-текстового простору політика в його єдності.

Висновки. На основі актуалізації методологічних принципів *тексто-* та *дискурсцентризму* в проєкції на вивчення творів політика Д. Донцова продемонстровано, що в метамові політичної лінгвістики й політичної лінгвоперсоналогії доцільним для використання є термін *дискурсивно-текстовий простір*, що мотивовано насамперед дослідницькою методикою, яка потребує одночасного розгляду і текстових, і дискурсивних параметрів аналізованих творів для визначення особливостей мовомислення розглядуваної лінгвоперсони.

Дискурсивно-текстовий простір – це ідеологічно оформлена мовленнєва діяльність лінгвоперсони, відповідна вербальна просторова організація як зв'язна й послідовна сукупність знаків, що базована на своєрідності мовомислення цієї лінгвоперсони, що відтворює особливості розгортання вербалізова-

ної реальності як послідовності дій (дієвості) у їх зіткненні (дискурс) внаслідок системи взаємодій і взаємозалежностей.

Найбільш виразно потреба використання терміна *дискурсивно-текстовий простір* виявляється під час застосованої методики дослідження антропонімної системи, виявленої в мовомисленні Д. Донцова. Простежено можливості вивчення політичного дискурсу й політичного тексту у взаємозв'язку. Визначено, що попри універсальність термінів *текст* і *дискурс*, для характеристики мисленнєво-мовленнєвої практики політика Д. Донцова більш коректно використовувати термін *дискурсивно-текстовий простір*, що дає змогу зіставляти власне текстові й дискурсивні позиції одночасно. Зокрема, методика аналізу розглядуваного *дискурсивно-текстового простору*, як було доведено, ефективна під час аналізу (1) сильної та слабкої текстових позицій політантропонімів, смислове навантаження яких залежить винятково від політичної реальності та мовомислення Д. Донцова; (2) антропонімів-символів, зокрема йдеться про зміст антропонімних символів, що мають статус індивідуально-авторських і не завжди збігаються з національними символами української лінгвокультури; (3) образних засобів – антропонімних перифраз, що проєктуються на політичні реалії і залежать від лінгвокреативності їх автора та (4) особливостей вияву інтертекстуальності, що також мотивована своєрідністю мовомислення політика й естетичними смаками нації, їхніми політичними інтенціями.

Перспективу цієї розвідки в зазначеному напрямі вбачаємо в потребі дослідження дискурсивно-текстового простору інших лінгвоперсон української лінгвокультури.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВТ – Донцов, Д. (2011–2016). *Вибрані твори*: в 10 т. (О. Баган, упоряд., передм., комент.). Т. 1–Т. 10. Дрогобич: Відродження.

Дух – Донцов, Д. (2011). *Дух нашої давнини*. Львів – Київ: Накладом Юрія Криворучка. (Оригінал опубліковано 1944 р.)

МО – Донцов, Д. (1955). *Московська отрута*. Торонто: Спілка визволення України.

ХМ – Донцов, Д. (2010). *Хрестом і мечем*. Тернопіль: Рада. (Оригінал опубліковано 1967 р.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла, Л.Р. (2012). Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*, (1), 95–100. http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2012_1_20
2. Билінська, О.С. (2017). *Агітаційні жанри українського політичного дискурсу: су-гестивний і лінгвопрагматичний аспекти* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова]. <https://surl.li/ojdkcj>
3. Бук, С. (2013). Квантитативна параметризація текстів Івана Франка: проект та його реалізація. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*, (58), 290–307. <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2013.58.1803>
4. Волков, О. (2010). *Вступ до екзистенціальної прагматики політичного дискурсу*. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД».

5. Єрмоленко, С.Я., Бибик, С.П., Ганжа, А.Ю., Коць, Т.А., & Сюта, Г.М. (2023). *Лінгвософія українських текстів XXI століття*. Київ: Інститут української мови НАН України. <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Lingvosofiya-2023-.pdf>
6. Завальська, Л.В. (2023). Президентський дискурс як вияв політичної комунікації: сутнісні характеристики. *Закарпатські філологічні студії*, (30), 26–31. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.4>
7. Загнітко, А.П. (2008). *Основи дискурсології*. Донецьк: Донецький національний університет ім. В. Стуса.
8. Загнітко, А. (2007). Сучасний політичний газетний дискурс: риторика і синтаксис. *Донецький вісник Наукового товариства імені Т. Шевченка*, (16), 5–19.
9. Загнітко, А.П. (2017). *Теорія лінгвоперсоналогії*. Вінниця: Нілан-Лтд.
10. Засекіна, Л.В., & Засекін, С.В. (2008). *Психолінгвістична діагностика*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинський національний університет ім. Лесі Українки.
11. Льченко, О.А. (2019). Інтертекстуальні елементи в сучасних медіатекстах: прагматичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 39(3), 111–114. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.25>
12. Ковалевська, А.В. (2021). *Політичний патогенний мегадискурс: алгоритм нейтралізації* [Автореф. дис. д-ра філол. наук, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова]. <https://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000811574>
13. Ковалик, І.І., Мацько, Л.І., & Плющ, М.Я. (1984). *Методика лінгвістичного аналізу тексту*. Київ: Вища школа.
14. Козирева, З.Г., Мовчун, Л.В., Самойлова, І.А., Сніжко, Н.В., Тищенко, О.М., Цимбалюк-Скопненко, Т.В., & Дідун, Л.І. (2023). *Теоретичні засади лексикографування мовотворчості: ідіолект і узус*. Київ: Інститут української мови НАН України. https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/MONOGRAFIYA_leksykology.pdf
15. Кондратенко, Н.В. (2007). *Український політичний дискурс: текстуалізація реальності*. Одеса: Чорномор'я.
16. Кондратенко, Н., Стрій, Л., & Билінська, О. (2019). *Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів*. Одеса: Астропринт.
17. Космеда, Т.А. (2024). Образ російсько-української війни: моделі вербалізації героїки українців. *Лінгвістичні дослідження*, (61), 132–159. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/16133>
18. Космеда, Т.А. (2003). Проблема міжкультурної комунікації в тексті Г. Квітки-Основ'яненка. *Лінгвістичні дослідження*, 11 (1), 23–28.
19. Космеда, Т. (2014). Епістолярний его-текст Т. Шевченка як зразок дискурсу української елітарної мовної особистості. *Мовний простір граматики: актуальні студії*, 280–285. <https://surl.li/vajjfe>
20. Космеда, Т. (2017). Проблеми лінгвістики тексту: інтерпретація категорії інтимізації. *Лінгвістичні студії*, (33), 103–108. <https://jlingst.donnu.edu.ua/issue/view/153>
21. Космеда, Т. (2012). *Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу*. Дрогобич: Коло.
22. Кочан, І.М. (2008). *Лінгвістичний аналіз тексту (2-ге вид.)*. Київ: Знання.
23. Краснобаєва-Чорна, Ж. (2015). Дискурсологія на початку *Загнітко, А., Данилюк, І., Краснобаєва-Чорна, Ж., Путіліна, О. & Ситар, Г. Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики* (с. 275–282). Вінниця: ТОВ Нілан-ЛТД.
24. Лашко, А.О. (2015). Дискурсивний аналіз як метод аналізу державної політики. *Інвестиції: практика та досвід*, (22), 159–162. http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/34.pdf
25. Микитюк, О. (2024). Перифрази як вияв оцінності в політико-публіцистичному дискурсі Дмитра Донцова. *Folium*, 5, 78–83. <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.11>

26. Осипенко, В.Ю. (2023). Дискурс і лінгвістика тексту в мовознавстві другої половини ХХ ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 59(3), 4–7.
27. Селіванова, О.О. (2011). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
28. Серажим, К. (2002). *Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики)*. Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка.
29. Супрун, В.М. (2015). *Текстознавство*. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія».
30. Сютя, Г. (2023). Лексико-семантичне поле «відповідальність» в українському поетичному дискурсі періоду війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, (36), 76–83. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2022-36-76-8>
31. Сютя, Г.М. (2017). *Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття*. Київ: КММ.
32. Шило, С.Б. (2018). Агітаційно-політичний дискурс в контексті теорії дискурсу. *Science and Education. A New Demension. Philology*, 150 (43), 50–52. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/518814>
33. Шугаєв, А.В. (2019). Медіадискурс у межах критичного дискурс-аналізу та функціонального підходу. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 172–176. http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2019/NV_2019_11/36.pdf
34. Яворська, Г. (2024). Дискурс війни (кілька методологічних питань). *У Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 211–228). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
35. Dijk, T. (1998). *Ideology, a Multidisciplinary Approach*. London: Thousand Oaks Sage Publications.

Tetiana Kosmeda, Oksana Mykytyuk

THE TERM “DISCURSIVE-TEXTUAL SPACE” IN THE METALANGUAGE OF POLITICAL LINGUISTICS AND LINGUISTIC PERSONOLOGY: THEORETICAL JUSTIFICATION AND PRACTICAL

The article substantiates the necessity of actualising the term “discursive-textual space” in the metalanguage of political linguistics and political linguistic personology. Additionally, it examines the correlation between the concepts of “text”, “discourse”, and “discursive-textual space”, as well as outlines contemporary approaches to the study of discourse and text. The relevance of employing the term “discursive-textual space” in the methodological analysis of political anthroponyms is characterised by focusing on those that constitute the “discursive-textual journalistic-political space” of the works of D. Dontsov’s linguistic person. It is illustrated aspectually through an analysis of the discursive-textual interpretation of the existential semantic-pragmatic meaning of political anthroponyms used in the defined space in various functions, particularly in strong and weak textual positions, as individually authored symbols, figurative devices, and representatives of intertextuality.

Keywords: political anthroponym, discursive-textual space of D. Dontsov’s linguistic person, metalanguage, political linguistics, political linguistic personology, term.

REFERENCES

1. Bezuhla, L.R. (2012). Linguistic pragmatics and discourse analysis. *Studia philologica*, (1), 95–100. http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2012_1_20 (in Ukr.).
2. Bylinska, O.S. (2017). *Agitation genres of Ukrainian political discourse: suggestive and linguopragmatic aspects* [Synopsis of candidate's thesis, Odesa I.I. Mechnikov National University]. <https://surl.li/ojdckj> (in Ukr.).
3. Buk, S. (2013). Quantitative parameterization of Ivan Franko's texts: the project and its implementation. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria: Filolohichna*, (58), 290–307. <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2013.58.1803> (in Ukr.).
4. Volkov, O. (2010). *Introduction to the existential pragmatics of political discourse*. Melitopol: TOV «Vydavnychi budynok MMD» (in Ukr.).
5. Yermolenko, S.Ya., Bybyk, S.P., Hanzha, A.Yu., Kots, T.A., & Siuta, H.M. (2023). *Linguosophy of Ukrainian texts of the 21st century*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Lingvosofiya-2023-.pdf> (in Ukr.).
6. Zavalska, L.V. (2023). Presidential discourse as a manifestation of political communication: essential characteristics. *Zakarpatski filolohichni studii*, (30), 26–31. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.4> (in Ukr.).
7. Zahnitko, A.P. (2008). *Fundamentals of Discourseology*. Donetsk: Donetskyi natsionalnyi universytet im. V. Stusa (in Ukr.).
8. Zahnitko, A. (2007). Modern political newspaper discourse: rhetoric and syntax. *Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka*, (16), 5–19 (in Ukr.).
9. Zahnitko, A.P. (2017). *Theory of linguopersonality*. Vinnytsia: Nilan-Ltd (in Ukr.).
10. Zasiakina, L.V., & Zasiakin, S.V. (2008). *Psycholinguistic diagnostics*. Lutsk: RVV «Vezha» Volynskiyi natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky (in Ukr.).
11. Ilchenko, O.A. (2019). Intertextual elements in modern media texts: a pragmatic aspect. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia*, 39(3), 111–114. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.25> (in Ukr.).
12. Kovalevska, A.V. (2021). *Political pathogenic megadiscourse: neutralization algorithm* [Synopsis of doctoral dissertation, Odesa I.I. Mechnikov National University]. <https://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000811574> (in Ukr.).
13. Kovalyk, I.I., Matsko, L.I., & Plushch, M.Ya. (1984). *Methodology of linguistic text analysis*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukr.).
14. Kozyrieva, Z.H., Movchun, L.V., Samoilo, I.A., Snizhko, N.V., Tyshchenko, O.M., Tsybaliuk-Skopnenko, T.V., & Didun, L.I. (2023). *Theoretical principles of lexicography of language creation: idiolect and usage*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy (in Ukr.).
15. Kondratenko, N.V. (2007). *Ukrainian political discourse: textualization of reality*. Odesa: Chornomoria (in Ukr.).
16. Kondratenko, N., Strii, L., & Bylinska, O. (2019). *Linguopragmatics of political discourse: typology of speech genres*. Odesa: Astroprint (in Ukr.).
17. Kosmeda, T.A. (2024). The image of the Russian-Ukrainian war: models of verbalization of the heroism of Ukrainians. *Linguistic research*, (61), 132–159. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/16133> (in Ukr.).
18. Kosmeda, T.A. (2003). The problem of intercultural communication in the text of G. Kvitka-Osnoyvanenko. *Linguistic research*, 11 (1), 23–28 (in Ukr.).
19. Kosmeda, T. (2014). T. Shevchenko's epistolary ego-text as a sample of the discourse of a Ukrainian elite linguistic personality. *Movnyi prostir hramatyky: aktualni studii*, 280–285. <https://surl.li/vajjfe> (in Ukr.).

20. Kosmeda, T. (2017). Problems of text linguistics: interpretation of the category of intimacy. *Linhvistychni studii*, (33), 103–108. <https://jlingst.donnu.edu.ua/issue/view/153> (in Ukr.).
21. Kosmeda, T. (2012). *Ego and Alter Ego of Taras Shevchenko in the communicative space of diary discourse*. Drohobych: Kolo (in Ukr.).
22. Kochan, I.M. (2008). *Linguistic Text Analysis* (2nd ed.). Kyiv: Znannia (in Ukr.).
23. Krasnobaieva-Chorna, Zh. (2015). Discourseology at the beginning of the 21st century: discourse, discursive practices, discourse analysis. In *Zahnitko, A., Danyliuk, I., Krasnobaieva-Chorna, Zh., Putilina, O., & Sytar, H. Paradyhmalno-katehoriini osnovy prykladnoi linhvistyky* (s. 275–282). Vinnytsia: TOV Nilan-LTD (in Ukr.).
24. Lashko, A. O. (2015). Discourse analysis as a method of analyzing public policy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (22), 159–162. http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/34.pdf (in Ukr.).
25. Mykytiuk, O. (2024). Periphrases as a manifestation of evaluation in the political and journalistic discourse of Dmitry Dontsov. *Folium*, 5, 78–83. <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.11> (in Ukr.).
26. Osypenko, V.Yu. (2023). Discourse and text linguistics in linguistics of the second half of the twentieth century. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 59(3), 4–7 (in Ukr.).
27. Selivanova, O.O. (2011). *Linguistic encyclopedia*. Poltava: Dovkillia-K (in Ukr.).
28. Serazhym, K. (2002). *Discourse as a sociolinguistic phenomenon: methodology, architectonics, variability (based on the material of modern newspaper journalism)*. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka (in Ukr.).
29. Suprun, V.M. (2015). *Textual studies*. Ostroh: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» (in Ukr.).
30. Siuta, H. (2023). The lexical-semantic field of “responsibility” in Ukrainian poetic discourse during the war period. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. Serii: Filolohiia (movoznavstvo)*, (36), 76–83. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2022-36-76-8> (in Ukr.).
31. Siuta, H.M. (2017). *Quotation thesaurus of Ukrainian poetic language of the 20th century*. Kyiv: KMM (in Ukr.).
32. Shylo, S. B. (2018). Agitation and political discourse in the context of discourse theory. *Science and Education. A New Demension. Philology*, 150 (43), 50–52. <https://journals.indexpopernicus.com/api/file/viewByFileId/518814> (in Ukr.).
33. Shuhaiev, A.V. (2019). Media discourse within the framework of critical discourse analysis and functional approach. *Naukovyi visnyk Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 172–176. http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2019/NV_2019_11/36.pdf (in Ukr.).
34. Yavorska, H. (2024). Discourse of War (several methodological issues). In *Mova i viina: dynamika movnoi systemy i movna polityka* (pp. 211–228). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
35. Dijk, T. (1998). *Ideology, a Multidisciplinary Approach*. London: Thousand Oaks Sage Publications (in Eng.).